

Új nézőpontok a magyar nyelv leírásában 9.

Személyjelölés, korpusz, poétika

2022. november 10–11.

ELTE BTK, BUDAPEST, MÚZEUM KRT. 4/A
KARI TANÁCSTEREM

ABSZTRAKTFÜZET

Szerkesztette:
Laczkó Krisztina és Kuna Ágnes

• Tudomány: út a világ megismeréséhez •

ELTE
BTK

Az ELTE BTK MNYFI Mai Magyar Nyelvi Tanszékének,
az ELTE DiAGRAM Funkcionális Nyelvészeti Központ Stíluskutató csoportjának
és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak konferenciája

Program

November 10., csütörtök

8.45–9.00 Megnyitó, BARTUS DÁVID, az ELTE BTK dékánja

9.00–9.50 Plenáris előadás 1. KULCSÁR-SZABÓ ZOLTÁN: A jelölés árulása

10.00–11.15 *Személyjelölés, poétikusság* (szekcióelnök: SZEMES BOTOND)

10.00–10.20 SIMON GÁBOR – KOPCSÁK RÓBERT: Lírai személyjelölés egy ökológiai modellben

10.20–10.40 ÁGOSTON ENIKŐ ANNA: A lírai alkotás szubjektumbontó és szubjektumépítő poétikai-nyelvi mechanizmusa

10.40–11.00 HORVÁTH MÁRTA: Átélt beszéd és olvasói empátia. Személyjelölés Arthur Schnitzler elbeszéléseiben

11.00–11.15 Vita

11.15–11.30 Kávészünet

11.30–12.45 *A lírai személyjelölés empirikus vizsgálata* (szekcióelnök: LACZKÓ KRISZTINA)

11.30–11.50 HORVÁTH PÉTER: A versbeszélő nyelvi jelölésének összefüggései a versek szerzőjével, keletkezési idejével, hosszúságával és metrumával

11.50–12.10 DOMONKOSI ÁGNES – KUNA ÁGNES: Feleim, bébi, édes hazám. A vokatívusz típusai és szerepei a lírai műfajokban

12.10–12.30 PAP ANDREA – SÓLYOM RÉKA: Mi is az a slam poetry? – Empirikus vizsgálat egyetemi hallgatók körében

12.30–12.45 Vita

12.45–13.00 Könyvbemutató: *Negative Emotions in the Reception of Fictional Narratives. A Cognitive Approach*

13.00–14.00 Ebédszünet

14.00–15.15 *A személyjelölés grammatikája I.* (szekcióelnök: KUGLER NÓRA)

14.00–14.20 IMRÉNYI ANDRÁS: Rám is rám fér, rajtam is rajtam van. Kettős személyjelölés és a magyar mondat önhasonlósága

14.20–14.40 INDIG BALÁZS – BAJZÁT TÍMEA BORBÁLA: Személyjelölési mintázatok azonosítása a magyar segédige + főnévi igenév konstrukcióiban

14.40–15.00 LACZKÓ KRISZTINA: A többes szám első személy attitűdjelölő használata

15.00–15.15 Vita

15.15–15.30 Kávészünet

15.30–16.45 *A személyjelölés grammatikája II.* (szekcióelnök: IMRÉNYI ANDRÁS)

15.30–15.50 KUGLER NÓRA: A konvencionálódott kontextualizáló funkció okozta eltolódás az igei paradigma gyakorisági viszonyaiban

15.50–16.10 PALÁGYI LÁSZLÓ: Megette a rozsdá, belepte a por – Generikus értelmű ágenst tartalmazó igei konstrukciók a magyarban

16.10–16.30 SZABÓ DORINA SZABINA: A kontextus szerepe tárggyal egyező tárgyatlan igés konstrukciók személyjelölésében

16.30–16.45 Vita

16.50–17.40 Plenáris előadás 2. BENCZES RÉKA: "Őrült beszéd, örült beszéd: de van benne rendszer": Ismétlés és ismétlődés a szóalkotásban

18.00–19.45 Fogadás

November 11., péntek

8.30–10.10 *A személyjelölés pragmatikája* (szekcióelnök: TÁTRAI SZILÁRD)

8.30–8.50 VARGA MÓNICA: „Igen akarom, hogy odaérkezett” – Pragmatikai markerek korpuszalapú elemzése a funkció és a regiszterek tükrében

8.50–9.10 BALLAGÓ JÚLIA: A konstruálás személyességének és személytelenségének kezdeményező szerepe online diskurzusok műfajiségének kialakításban

9.10–9.30 AGNIESZKA VERES-GUSPIEL: Személyjelölés indirekt kérésekben

9.30–9.50 SZABÓ LILLA PETRONELLA: A politikai perszonalizáció nyelvészeti vizsgálata Orbán Viktor beszédeiben és interjúiban

9.50–10.10 Vita

10.10–10.30 Kávészünet

10.30–12.10 *Líraiság és diszkurzivitás I.* (szekcióelnök: PETHŐ JÓZSEF)

10.30–10.50 FEJES LÁSZLÓ – MOLNÁR CECÍLIA SAROLTA: Ki kicsoda? Személyes játékok dalszövegekben

10.50–11.10 K. MOLNÁR EMESE: Vegyetek jót, ha tudtok – Hangok és personák remixelapú elemzése

11.10–11.30 OSZTROLUCZKY SAROLTA: „Apró kalcitkristályokból állsz, anya” A halott anya megszólításának alakváltozatai a kortárs magyar lírában

11.30–11.50 TÁTRAI SZILÁRD: „Evvel a dalban” – Stílusimitáció és iróniaértés lírai diskurzusokban

11.50–12.10 Vita

12.10–12.30 Könyvbemutató: *Tanulmányok a deixisről*
A magyar mondat és kontextuális környezete

12.30–13.30 Ebédszünet

13.30–15.10 *Líraiság és diszkurzivitás II.* (szekcióelnök: MÉSZÁROS MÁRTON)

13.30–13.50 LACZHÁZI GYULA: Személyjelölés a kora újkori magyar „önmegszólító versekben”

13.50–14.10 PETHŐ JÓZSEF: „Menj, drága gyermek...” - A szegény kisgyermek panaszai személyjelölő konstrukciói

14.10–14.30 NAGY JULIANNA: A lírai én konstrukciói a szerelmes versekben

14.30–14.50 POMÁZI BENCE: A költői szerep megkonstruálásának nyelvi és poétikai jellemzői Tóth Krisztina lírájában

14.50–15.10 Vita

15.10–15.30 Kávészünet

15.30–16.45 *A poétizálódás jelenségei* (szekcióelnök: SIMON GÁBOR)

15.30–15.50 MÉSZÁROS MÁRTON: Megjegyzések a slam mediális és paratextuális aspektusainak kérdéséhez

15.50–16.10 TÖRÖK MÁRIA: A személyjelölő konstrukciók konzisztenciateremtő szerepe implikatív allegóriákban – kognitív poétikai vizsgálódások

16.10–16.30 SOÓS ANNA: Egy kognitív szemantikai vizsgálat módszertani megalapozása – Radnóti Miklós szerelemfogalmának megismerése

16.30–16.45 Vita

16.50–17.40 Plenáris előadás 3. TOLCSVAI NAGY GÁBOR: Lírai személyjelölés-változatok

17.40–17.50 Zárszó

PLENÁRIS ELŐADÁSOK

A jelölés árulása

Aki azt mondja, *én*, legalább kétféle értelemben elárulja magát. A névmás egyfelől leleplezi, hiszen azonosíthatóvá teszi a beszéd forrását, és ezzel hozzáköti azt valamiféle önkifejezés, egy szubjektum manifesztációjának a mintázatához, másfelől ki is szolgáltatja, hiszen – amennyiben mindenki más is megjelölheti magát *én*ként – átsajátíthatóvá teszi bárki számára. Az ún. indexikus jelek arra hívhatják fel a figyelmet, hogy a jelölés akár az alapjául szolgáló művelet intenciója ellenében, sőt hiányában is képes elárulni a tárgyát: a lángoló házat attól függetlenül elárulja a füst, egy beszélő viszonyát ahhoz, amit mond, annak ellenére leleplezi az elvörösödött arc, hogy állt-e szándékában megjelölni magát vagy sem. Az előadás arra tesz kísérletet, hogy – irodalmi vonatkozásban – megvizsgálja, miként értékelhető az *árulás* (más nyelveken is megfigyelhető: *to betray, verraten*) kétértelműsége, vagyis az, hogy a jelölés egyben etikai vonatkozást is nyer: valamiféle exkluzív viszonylat, például *titok* leleplezésekként is érthető. Támponokat a klasszikus jelelméletek közül elsősorban Charles Sanders Peirce írásaiban érdemes keresni, amelyekben sűrűn előfordul (köztük a fenti kérdésfeltevés szempontjából is releváns helyeken) a kifejezés.

Az előadás ezt követően a névmáshasználat irodalmi szövegekben megfigyelhető specifikus, olykor extrém konstellációit veszi szemügyre néhány példa erejéig – tudatosítva azt is, hogy az önmagát eláruló jelölés sok esetben éppenséggel az irodalmi interpretáció fő célpontja, sőt úgy is lehetne fogalmazni: produktuma. A névmásváltás etikai vonatkozásai kerülnek előtérbe Ottlik *Iskola a határon* című regényének egy jelenetében, ezt követően pedig a költői megszólítás problémája kínál alkalmat hasonló összefüggések vizsgálatára. Rilke *Herbsttag* című költeménye azt mutathatja meg, hogy miként áthatja alá a megszólítás az alapjául szolgáló *én-te* reláció stabilitását. József Attila önmegszólító költeményei (a korai *József Attila [József Attila, hidd el...]*), valamint a Németh G. Béla által az ún. önmegszólító verstípus kitüntetett példajaként tárgyalt *Tudod, hogy nincs bocsánat*) annak megfigyelésére teremtenek alkalmat, hogy miként fordulhat át az *én* és a *te* névmások találkozása egyazon jelöltben a fent említett kettős értelemben árulásba: önkéntelen leleplezésbe, illetve valamely specifikus kötelék felmondásába.

BENCZES RÉKA

Budapesti Corvinus Egyetem

„Örült beszéd, örült beszéd: de van benne rendszer”: Ismétlés és ismétlődés a szóalkotásban

Az ismétlés a szemiotikai rendszerek létrejöttének feltétele (Brown 1999: 223), és mint ilyen, alapvető szerepet játszik mind a nyelvi kompetencia, mind a nyelvi szocializációs készségek fejlődésében (Moore 2014: 209). A nyelvvelsajátítás korai szakaszában a dajkanyelv ismétlődő szekvenciái elősegítik a folyamatos beszéd szóalakokra való szegmentálását (McRoberts et al. 2009), továbbá az ismétlés iránti figyelem előre jelzi a gyermek szókincsének méretét a nyelvvelsajátítás egy későbbi szakaszában (Newman et al. 2016). A gyermeknyelv ismétlődésekre épülő szekvenciáit Keenan (1977) már több évtizeddel ezelőtt a pragmatikai kompetencia kialakulásához kötötte. Ismétlésre épül a mindennapi nyelvhasználat is – egyes becslések szerint mind az írott, mind a beszélt nyelv több mint felét ismétlődő, konvencionálódott, formulaszerű szerkezetek alkotják (Erman–Warren 2000), amely ekképp a nyelvvelsajátítást (és -tudást) inkább gestaltszerű mintázatok felhalmozásaként és kevésbé azok absztrakt strukturális sematizációjaként vetíti elő (Nelson 2018).

Kiterjedtsége ellenére az ismétlést a nyelvészeti szakirodalom többnyire regiszterekhez köti – ilyen például a gyermek- és dajkanyelv, a demenciában szenvedők nyelvhasználat (Harris 2020) vagy a költői nyelv (Fónagy 1999), és a mindennapi nyelvhasználatban való előfordulását nem ritkán redundanciaként értelmezi (Fónagy 1992). Ezzel a vélekedéssel ellentétben az előadás arra tesz kísérletet, hogy demonstrálja az ismétlés jelentésalkotó szerepét a szóalkotásban, és bemutassa, hogyan válik az ismétlésen alapuló szavakban a költői nyelvhez hasonlóan maga az ismétlés is üzenetté – felvetve annak lehetőségét, hogy a poétikai és a mindennapi nyelvhasználat közötti átjárás talán jóval nagyobb, mint ahogyan azt a nyelvészeti irodalom feltételezi.

Irodalom

- Brown, Penelope 1999. Repetition. *Journal of Linguistic Anthropology* 9(1–2): 223–226.
- Erman, Britt – Warren, Beatrice 2000. The idiom principle and the open choice principle. *Text & Talk* 20(1): 29–62.
- Fónagy Iván 1992. A költői kutatásról. *Szemiotikai Szövegtan*, 5: 77–118.
- Fónagy Iván 1999. *A költői nyelvről*. Budapest: Corvina.
- Harris, Randy Allen 2020. Dementia, rhetorical schemes, and cognitive resilience. *Poroi* 15(1).
- Keenan, Elinor Ochs 1977. Making it last: Repetition in children's discourse. In: S. Ervin-Tripp – C. Mitchell-Kernan (eds.): *Child Discourse*. New York, San Francisco, London: Academic Press. 125–138.
- McRoberts, Gerald W. – McDonough, Colleen – Lakusta, Laura 2009. The role of verbal repetition in the development of infant speech preferences from 4 to 14 months of age. *Infancy* 14: 162–194.
- Moore, Leslie C. 2014. Language socialization and repetition. In: Alessandro Duranti – Elinor Ochs – Bambi B. Schieffelin (eds.): *The handbook of language socialization*. John Wiley & Sons. 209–226.

- Nelson, Robert 2018. How “chunky” is language? Some estimates based on Sinclair's Idiom Principle. *Corpora* 13(3): 431–460.
- Newman, Rochelle – Rowe, Meredith – Bernstein Ratner, Nan 2016. Input and uptake at 7 months predicts toddler vocabulary: The role of child-directed speech and infant processing skills in language development. *Journal of Child Language* 43(5): 1158–1173.
- Szathmári István 2008. *Alakzatlexikon*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Lírai személyjelölés-változatok

Amint a Stíluscsoport egyre jobban elmélyed a lírai személyjelölés vizsgálatában, úgy mutatkozik meg e poétikai jelenségkör valós összetettsége és jelentős mértékű feltáratlansága. A kutatás megalapozottságának és sokrétűségének egyik fő bizonyítéka a megnyíló kérdésirányok sokasága. E sajátosra a kutatás módszertani elveinek rövid összefoglalása is felhívja a figyelmet (vö. Tátrai 2022, összhangban az NKFIH-pályázat részletes kutatási tervével): „a személyjelölő konstrukciók kutatása során a tényleges mintázatba rendeződés evidenciáinak a kézíleg annotált korpuszból kell származniuk [...], valamint] a személyjelölés mintázatainak funkcionálása és poétikai jelentősége további kísérletes, teszteléses vizsgálatok mentén deríthető ki – módszertani pluralizmus”. A személyjelöléssel kapcsolatos előzetes ismeretek, hipotézisek nyilvánvalóan alakítják a kutatást, miközben az eredmények visszahatnak a hipotézisekre. Ezek közül egy területről lesz most szó.

Az előadás elsősorban a személy poétikai megvalósulásaira összpontosít. A kiinduló kérdés a módszertan egyik dilemmájából ered: a kognitív grammatikai azonosító elemzés mit tár föl a megértő műveletekből akkor, ha azt párhuzamba állítjuk a megértés poétikai jellemzőivel. Melyek a hatáskeltő poétikai eljárások és feltételezhető (és azonosítható) befogadói hatások, amelyek hozzátartoznak a személyjelölés konstrukcióihoz, sőt azok felismeréséhez.

Az egyik oldalon ott van a nyelvi jelölés, amely még hagyományos nyelvleírásokkal is azonosítható – bizonyos mértékig. Nyilvánvaló, hogy itt a funkcionális nyelvészeti leírások által megnyitott tágabb horizont ad kihasználható lehetőségeket. Egyrészt a személyjelölés grammatikai megvalósulásai alakilag is elválaszthatatlanok az episztemikus lehorgonyzástól, a kontextualizáló anchoringtól, szoros összefüggésben a mondat vagy szövegrész konstrukciós szerkezeteitől. Másrészt – a magyar nyelv sajátosságaiból eredően – elkerülhetetlen az implicitség vizsgálata, vagyis annak a látszólag egyszerű ténynek a figyelembevétel, amely a személy jelölését a véges igealak szám- és személyjelölésével meg tudja oldani. Vagyis sem főnév, sem személyes névmás nem szükséges a személyjelöléshez. A kontextuális tényezők mellett e ponton fontos az ige szemantikai szerkezete, főképp a trajektor-landmark megoszlás. Még sajátosabb a személyjelölés kérdése azokban a versekben, ahol egyes szövegrészekben ige sincsen.

A másik oldalon a személy ontológiája helyeződik a kérdés középpontjába. Hogyan konstruálódik meg a személy a különböző poétikai eljárásokban, milyen ontikus megformáltságokat kaphat – ez a kérdéskör nem független a nyelvi megformálás változataitól. A jelenvalólét (Dasein) ontikus nyelvi lehorgonyzásai milyen személyjelölő konstrukciótípusokban mutatkoznak meg, nemcsak mondatszinten (amennyiben a mondat egyes líratípusokban egyértelműen körülhatárolható szerkezet), hanem szövegszinten.

Valószínűsíthető, hogy az 1945 utáni magyar lírában néhány típus körülhatárolható a fenti szempontok együttes érvényesítésével, kitérve az alábbi kérdésekre.

- A személy nyelvi lehorgonyzása (én, te, ő, itt és most) megtörténik-e, ha igen, hogyan? Különböznek-e az E/1. alakok egymástól eltérő költői irányzatokban?
- Ki beszél a lírai versben, milyen nyelvi alakban jelenik meg a beszélő?
- Van-e megszólított, hogyan épül föl az aposztrófikus szerkezet?

Az előadás a fenti kérdéseket néhány jellegzetes magyar lírai irányzat költői művein vizsgálja:

Pilinszky János egyszerre E/1., E/3. és személytelen lírája,
 Nemes Nagy Ágnes „nominális” versei,
 Nagy László képviseleti és vallomásos versei,
 Weöres Sándor személy nélküli versei,
 Tandori Dezső korai E/2. perspektívájú versei.

Föltételezhetően ebben a variabilis poétikai közegben válik értelmezhetővé a személyjelölés néhány elkülöníthető változata azzal, hogy a lírai beszédmód fiktív, közvetett, jelen idejű (vagyis éppen történő) és terű, a lírai megszólaló a szöveg előtt ontológiailag feltételezett, míg a lírai szövegben megkonstruálódó személy, a befogadó egyszerre résztvevője és tanúja a lírai beszédnek (Lőrincz 2007; Kulcsár-Szabó 2007; Simon 2016). A lírai beszéd interperszonális és interszjektív jellegének meghatározó tényezői (lásd Sinha 2009; Tátrai 2011; Tolcsvai Nagy 2021) a fenti kérdésekben jelzett változatokban érvényesülnek a lírai beszédben. A személyjelölés kutatása ezeknek a változatoknak a részletes felderítését eredményezheti, illetve támpontokat adhat egyes típusok annotálásához.

Irodalom

- Heidegger, Martin 1992 [1924]. *Az idő fogalma*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- Kulcsár-Szabó Zoltán 2007. *Metapoétika. Önprezentáció és nyelvszemlélet a modern költészetben*. Pozsony: Kalligram.
- Lőrincz Csongor 2007. *A költészet konstellációi. Adalékok a modern líra történetéhez és elméletéhez*. Budapest: Ráció Kiadó.
- Simon Gábor 2016. *Bevezetés a kognitív lírapoétikába. A költészet mint megismerés vizsgálatának lehetőségei*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Sinha, Chris 2009. Language as a biocultural niche and social institution. In: Evans, Vyvyan – Pourcel, Stéphanie (eds.): *New directions in cognitive linguistics*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 289–309.
- Tátrai, Szilárd 2011. *Bevezetés a pragmatikába. Funkcionális kognitív megközelítés*. Budapest: Tinta Kiadó.
- Tátrai, Szilárd 2022. A személyjelölés líraisága. Egy korpuszalapú kognitív poétikai kutatás kiindulópontjai. Ppt a *Magyar nyelvészeti kutatások a társadalom szolgálatában 2.* című konferencián. Budapest: ELTE BTK Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet. 2021. november 9.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2021. Alany, szubjektum. In: Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd (szerk.): *Líra, poétika, diskurzus*. Budapest: ELTE Eötvös József Collegium. 13–41.

SZEKCIÓ-ELŐADÁSOK

A lírai ihlet én-bontó és én-alkotó poétikai-nyelvi mechanizmusa

A késő modern líra egyik jellemzője, hogy az alkotói aktust, az ihlet állapotát énfelszámolódással együtt járó folyamatként viszik színre a versek és a szerzői vallomások. A vers egy szerzőről leválasztott, önálló nyelv eseményként lép működésbe a befogodójával. A szerzői szubjektum felszámolódása mellett ennek a leválasztottságnak a személyjelölése, poétikai megnyilvánulása képezi az előadásom kiindulópontját. A témám vezérvonala a versnek, az önműködő nyelv eseménynek a poétikai sikerességhez hozzájáruló énképző mechanizmusa. Az előadást három költő verseire alapozom, amelyekben a lírai én a személyjelölésben az én-en kívüli területeire is kiáradva kitolja a vers metapoétikai szintű nyelvi és lírai univerzumának a határait. Ennek a kiterjedésnek a költészettörténetileg is fokozódó jeleit mutatom meg a Babits Mihály által használt én zárt, versképző használatától a József Attila poétikájában érvényesülő univerzummá táguló költeményig. Ehhez Babits Mihálytól, Szabó Lőrincztől és József Attilától emelek ki verseket (*A lírikus epilógja, Vers az utcazajban, Vers versek helyett, Ars Poetica* és végül a „Költők és kora”).

Kulcsszók: ihlet, metapoétika, énalkotás, énbontás

Irodalom

- Bókay Antal 2006. *Líra és modernitás – József Attila én-poetikája*. Budapest: Gondolat-Infonia.
- Culler, Jonathan 2015. *Theory of the Lyric*. Cambridge–London: Harvard University Press.
- Kulcsár Szabó Ernő 2018. *Költészet és korszakküszöb*. Budapest: Akadémiai.
- Kulcsár-Szabó Zoltán 2007. *Metapoétika – Önreprezentáció és nyelvszemlélet a modern költészetben*. Budapest–Pozsony: Kalligram.
- Lőrincz Csongor 2007. *A költészet konstellációi – Adalékok a modern líra történetéhez és elméletéhez*. Budapest: Ráció.

BALLAGÓ JÚLIA

Debreceni Egyetem / Nyelvtudományi Kutatóközpont

A konstruálás személyességének és személytelenségének kezdeményező szerepe online diskurzusok műfajiságának kialakításban

Az előadás egy olyan empirikus kutatás eredményeiről számol be, amely bizonyos online műfajok, egészen pontosan az online könyvértékelés és az online recept tekintetében vizsgálja meg, hogy e diskurzusok specifikus műfaji karakterének kialakításában milyen szerepet játszik a konstruálás személyessége és/vagy személytelensége. A funkcionális kognitív pragmatika elméleti kiindulópontját érvényesítő kutatás a személyesség fogalma alatt perszonális jelleget ért, amelyet a megnyilatkozó a diskurzuspartneréhez való interszubjektív szociokulturális viszonyulásában fokozatissággal jellemezhető minőségeként értelmez (Ballagó 2022). Az előadás a személyesség és a személytelenség diszkurzív konstruálásának azon lehetőségeire tér ki, amelyek a személyjelöléssel összefüggésben valósulnak meg (Langacker 2007; Tátrai 2017: 968–974). Eredményeit az előadás egy 50 online könyvértékelésből és 50 online receptből álló kutatói korpusz szoftveres kvalitatív elemzése alapján mutatja be.

Kulcsszók: személyesség, személytelenség, perszonális konstruálás, személyjelölés, műfaj, szoftveres kvalitatív elemzés

Irodalom

- Ballagó Júlia 2022. A deiktikus személyjelölés mintázatainak és a konstruálás személyességének összefüggései online könyvértékelésekben. In: Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd (szerk.): *Tanulmányok a deixisről*. Budapest: Eötvös Collegium. 213–249.
- Langacker, Ronald W. 2007. Constructing the Meaning of Personal Pronouns. In: Radden, Günther – Köpcke, Klaus-Michael – Berg, Thomas – Siemund, Peter (eds.): *Aspects of Meaning Construction*, Amsterdam: John Benjamins. 171–187.
- Tátrai Szilárd 2017. Pragmatika. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris. 899–1058.

DOMONKOSI ÁGNES – KUNA ÁGNES

Nyelvtudományi Kutatóközpont / Eszterházy Károly Egyetem – Eötvös Loránd
Tudományegyetem

Feleim, bébi, édes hazám

A vokatívusz típusai és szerepei a lírai műfajokban

Az aposztrófikus fikció konstruálásában a közlés irányultságának jelölése révén meghatározó szerepe van a vokatívusz műveletének. Az előadás kiinduló hipotézise szerint az egyes lírai műfajok különbségei a vokatívuszi konstrukciók gyakoriságában, tipikus együttes előfordulásaiban és változataiban is tetten érhetők. Az elemzés támaszkodik egyrészt a vokatívusz kutatásának újabb eredményeire (Sonnenhauser–Hanna 2013; Hill 2014), másrészt az „aposztrófikus erő” lírai szerepének irodalomelméleti leírásaira (Culler 2000; Frye 2007). Az aposztrófé műveletét a nyelvi tevékenységre jellemző közös figyelem sajátos működéseként és egyben a líra jellegadó tulajdonságaként értelmezzük (Tátrai 2012, 2018a, 2018b).

A kutatás az ELTE BTK Diagram Kutatóközpont Stíluskutató csoportjában készülő Lírakorpusz (Domonkosi et al. 2018) négy alkorpuszában vizsgálja a vokatívusz funkcióit, formai sajátosságait, mondatbeli pozícióját, valamint az aposztrófikus fikció megalkotásában betöltött szerepét. Az elemzés a vokatívusz műveletének jellemzőit a kanonikus szövegekből, a kortárs lírai szövegekből, a slam poetrykből és a dalszövegekből álló alkorpuszokban szereplő vokatívuszi konstrukciók feldolgozása révén mutatja be. Az alkorpuszok jellemzőinek összevetésén túl, a kanonikus és a kortárs szövegek esetében az alkorpuszok műfajok szerinti összetettségéből adódóan lehetővé válik a vokatívusz műfajspecifikus sajátosságainak a bemutatása is.

Kulcsszók: vokatívusz, műfaj, aposztrófikus fikció

Irodalom

Culler, Jonathan 2000. Aposztrófé. *Helikon* 46/3: 370–385.

Domonkosi Ágnes – Kuna Ágnes – Simon Gábor – Tátrai Szilárd – Tolcsvai Nagy Gábor 2018. Poétikai mintázatok korpuszalapú kognitív stilisztikai kutatása. A Stíluskutató csoport kutatási terve. In: Domonkosi Ágnes – Simon Gábor (szerk.): *Nyelv, poétika, kogníció. Elmélet és módszer a poétikai kutatásban*. Eger: Líceum Kiadó. 211–222.

Frye, Northrop 2007. *Anatomy of criticism: Four essays*. Toronto: University of Toronto Press.

Hill, Virginia 2014. *Vocatives. How Syntax Meets with Pragmatics* (= Empirical Approaches to Linguistics Theory 5). Leiden: Brill.

Sonnenhauser, Barbara – Hanna, Patrizia Noel Aziz 2013. Introduction: Vocative! In: Sonnenhauser – Hanna (eds.): *Vocative! Addressing between system and performance*. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 26. Berlin: De Gruyter Mouton. 1–23.

Tátrai Szilárd 2012. Az aposztrófé és a dalszövegek líraisága. In: Szikszainé Nagy Irma (szerk.): *A stilisztikai-retorikai alakzatok szöveg- és stílusstruktúráját meghatározó szerepe*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. 197–207.

Tátrai Szilárd 2018a. Az aposztrófikus fikció és a közös figyelem működése a dalszövegekben – társas kognitív megközelítés. In: Domonkosi Ágnes – Simon Gábor (szerk.): *Nyelv, poétika, kogníció. Elmélet és módszer a poétikai kutatásban*. Eger: Líceum Kiadó. 65–78.

Tátrai Szilárd 2018b. Hárman egy ladikban. Kontextualizáció, perspektiválás és személyjelölés a dalszövegekben. *Magyar Nyelvőr* 142/3: 310–327.

Nocsak, ki beszél?

Személyes játékok és beszélőváltások dalszövegekben

A nyelvtanban a személyjelölők a kommunikáció résztvevőire utalnak: az 1. személy a beszélőre, a 2. a befogadóra, a 3. pedig a kívülállókra. De a képlet már a hétköznapi beszédben sem ilyen egyszerű: magázódáskor 3. személyű alakok utalnak a megszólítottra; a T/1. személy azonosulást is kifejezhet (anya a gyerekéről: *már bilibe kakilunk*) stb. Daloknál az 1. személy az előadó(k)ra, a 2. a közönségre, a 3. az előadáson jelen nem levőkre vonatkozna, de ez csak a legritkább esetben van így. Nem kevés az olyan szöveg sem, amelyben a megnyilatkozó (vagy a megszólított) személye változik a szövegben. Az ilyen szövegek párbeszédszerűek, esetenként narrátor jelenik meg bennük. Az előadó az ilyen váltásokat nem feltétlenül jelzi; a lejegyzett szövegek pedig gyakran nem a szerzőtől származnak, így már maguk is értelmezések, és a befogadó által feltételezett szereplőváltásokat tükrözik. De hogyan ismerjük fel a szereplőket, hogyan azonosítjuk a váltásokat? A magyar könnyűzene klasszikus szövegei alapján próbáljuk meg feltárni a stratégiák változatosságát.

Kulcsszók: személyjelölők, párbeszéd, dalszöveg, pragmatika, poétika

Irodalom

Cysouw, Michael 2003. *The Paradigmatic Structure of Person Marking*. Oxford: Oxford University Press.

Siewierska, Anna 2004. *Person*. New York: Cambridge University Press.

Spronck, Stef – Nikitina Tatiana 2019. Reported speech forms a dedicated syntactic domain. *Linguistic Typology* 23(1): 119–159.

HORVÁTH MÁRTA
Szegedi Tudományegyetem

Átélt beszéd és olvasói empátia Személyjelölés Arthur Schnitzler elbeszéléseiben

Elbeszélő szövegek szereplőihöz különböző mértékben tud kapcsolódni az olvasó, amiben az egyéni kötődési képességei mellett a szöveg ábrázolási technikáinak van jelentős szerepe. Előadásomban ez utóbbiakkal kívánok foglalkozni. Az olvasói empátia alakulásában a szakirodalom elsősorban az elbeszélői perspektívának, a tudatábrázolás részletességének és módozatainak, valamint a személyjelölés jellegének tulajdonít lényegi funkciót. Előadásomban az a kérdést vizsgálom, milyen hatással van az „átélt beszéd” (más néven szabad függő beszéd) az olvasói empátia alakulására, milyen személyjelölő konstrukciók jellemzik az „átélt beszéd”-et, valamint hogy mindez hogyan alakítja az olvasói empátiát. A kérdést Arthur Schnitzler osztrák próza- és drámaíró elbeszéléseinek vizsgálatán keresztül közelítem meg, Schnitzler irodalomtörténeti jelentősége ugyanis többek között éppen abban áll, hogy az elbeszélő perspektíva és elbeszélő hang újszerű kombinációival tette áttetszőbbé a szereplői tudatot.

Kulcsszók: átélt beszéd, szabad függő beszéd, empátia, elbeszélői hang, tudatábrázolás, Arthur Schnitzler

Irodalom

- Cohn, Dorrit. 1978. *Transparent Minds. Narrative Modes Presenting Consciousness in Fiction*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Emmott, Catherine. 2002. Responding to Style. Cohesion foregrounding and thematic interpretation. In: Max Louwerse – Willie van Peer (eds.): *Thematics. Interdisciplinary Studies*. Amsterdam Philadelphia: John Benjamins. 91–117.
- Hakemulder, Jemeljan – Emy Koopman 2010. Readers Closing in on Immoral Characters' Consciousness. Effects of Free Indirect Discourse on Response to Literary Narratives. *JLT* 4(1): 41–62.
- Horváth Péter – Simon Gábor – Szilárd Tátrai 2021. A lírai személyjelölés konstrukcióinak annotálási elveiről. In: Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd (szerk.): *Líra, poétika, diskurzus*. Budapest: ELTE Eötvös Collegium. 133–164.
- Levie, Sophie – Puck Wildschut 2014. Narrating the unspeakable. Person marking and focalization in Nabokov's short story 'Signs and Symbols'. *Journal of Literary Semantics* 43(2): 87–108.

HORVÁTH PÉTER
Eötvös Loránd Tudományegyetem

A versbeszélő nyelvi jelölésének összefüggései a versek szerzőjével, keletkezési idejével, hosszúságával és metrumával

Az előadás korpusznyelvészeti eszközökkel vizsgálja, hogy versszövegekben a versbeszélő explicitté tétele, azaz az egyes szám első személy jelölése milyen összefüggéseket mutat a versek szerzőjével, keletkezési idejével, hosszúságával és metrumával. A vizsgálat hipotézise az, hogy az egyes szám első személy jelölésének a mértékére nem csupán a szerző egyéni poétikája, illetve a keletkezési idő van hatással, hanem az összefügg a versek hosszúságával és metrumával is. A kvantitatív vizsgálat korpuszát a jelenleg 49 kanonikus magyar szerző összes versét tartalmazó ELTE Verskorpusz adja (Horváth et al. 2021), amelyben többek között szerepelnek a szavak automatikusan felismertett morfoszintaktikai jellemzői, ami lehetővé teszi annak automatizált meghatározását, hogy egy vers milyen mértékben utal morfológiai eszközökkel egyes szám első személyre. A versek metrumának meghatározását egy saját fejlesztésű program végzi el, amely képes a főbb ütemhangsúlyos és időmértékes metrumok felismerésére (Horváth 2021).

Kulcsszók: korpusznyelvészet, ELTE Verskorpusz, egyes szám első személy, vershosszúság, metrum

Irodalom

Horváth Péter 2021. Két eljárás magyar nyelvű versek metrumának gépi felismertetéséhez. *Digitális Bölcsészet* 4: 79–103.

Horváth Péter – Kundráth Péter – Indig Balázs – Fellegi Zsófia – Szlávich Eszter – Bajzát Tímea Borbála – Sárközi-Lindner Zsófia – Vida Bence – Karabulut Aslihan – Timári Mária – Palkó Gábor 2022. ELTE Verskorpusz – a magyar kanonikus költészet gépileg annotált adatbázisa. In: Berend Gábor – Gosztolya Gábor – Vincze Veronika (szerk.): *XVIII. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem TTIK, Informatikai Intézet. 375–388.

IMRÉNYI ANDRÁS

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Rám is rám fér, rajtam is rajtam van **Kettős személyjelölés és a magyar mondat önhasznósága**

Az előadás az alábbiakhoz hasonló, két azonos személyes névmást tartalmazó szerkezetek elemzésére vállalkozik a magyar mondat viszonyhálózati modelljének keretében (Imrényi 2017).

1. Rám is rám fér a pihenés. (W1)
2. Rajtam is rajtam van [az okosóral] éjszaka. (W2)

Mint az elemzés rámutat, a jelenség forrása a magyar tagolt mondatok önhasznósága: az, hogy egy olyan mondatértékű magkomponenst (magmondatot) foglalnak magukban, amely önmagában is kifejezi az ábrázolt folyamatot, és alapbeállítás szerint jelöli a mondat beszédcselekvés-értékét és polaritását is (vö. az *existential core* fogalmát: Langacker 2012). A magmondat az ábrázolt folyamat egyes szereplőire és körülményeire is utal. A fenti példákban a *rám fér*, illetve a *rajtam van* igei alaptagú, személyes névmási bővítményt tartalmazó magmondat-konstrukciók.

A szemléltetett jelenség a javaslat szerint azzal függ össze, hogy a magmondat kontextuális alkalmazásának új szereplőre való kiterjesztése (a „hozzáfoglalás” művelete, vö. Kicska 1891) esetén a viszony két tagjának, azaz a kiterjesztő és a kiterjesztett tagnak egyaránt tartalmaznia kell személyjelölést.

Kulcsszók: személyjelölés, magmondat, önhasznóság, kiterjesztés, egyeztetés

Források

W1 <https://www.delmagyar.hu/helyi-sport/2008/12/vladan-maticseknal-nagybuli-volt>

W2 https://mobilarena.hu/tema/huami_amazfit_bip_okosora/hsz_3001-3050.html

Irodalom

Imrényi András 2017. Az elemi mondat viszonyhálózata. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 664–760.

Kicska Emil 1891. Hangsúly és szórend. *Magyar Nyelvőr* 20: 292–298.

Langacker, Ronald W. 2012. Substrate, system, and expression: Aspects of the functional organization of English finite clauses. In Brdar, Mario – Raffaelli, Ida – Žic Fuchs, Milena (eds.): *Cognitive linguistics between universality and variation*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 3–52.

Személyjelölési mintázatok azonosítása a magyar segédige + főnévi igenév konstrukcióiban

A funkcionális kognitív nyelvészeti (Langacker 1987; Tolcsvai Nagy 2017) kiindulópontot érvényesítő vizsgálat automatizáltan, számítógépes nyelvészeti módszerekkel történő konstrukcióazonosítással kívánja azonosítani a személyjelölési mintázatokat a magyar segédige + főnévi igenév sematikus szerkezetek valós nyelvi példányaiban, korpuszvezérelt eljárással. A kutatás kérdése az, (i) hogy a konstrukciós mintázatok (Goldberg 1995) és a személyjelölés között felfedezhető-e asszociatív kapcsolat a forma-funkció pár oldaláról, valamint az (ii), hogy ez az összefüggés a sematizáció mely fokán válik hozzáférhetővé. Az előadásban bemutatott módszer az MNSZ2-ből (v2.0.5 Oravecz–Váradi–Sass 2014) és a Magyar Webkorpusz 2.0-ból (Nemeskey 2020) vételezett nagy mennyiségű (a rendszer képességeinek határáig), az e-magyar nyelvi elemzőrendszerrel (Indig et al. 2019) feldolgozott nyelvi adat klaszterezését hajtja végre mozaik *n*-gramok (Indig et al. 2016: 260–262) alapján azért, hogy a funkcionálisan összetartozó kifejezésmódok azonosíthatóvá váljanak.

Kulcsszók: segédige, főnévi igenév, konstrukció, korpusz, személyjelölés

Irodalom

- Goldberg, Adele E. 1995. *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: University of Chicago Press.
- Indig Balázs – Laki László – Prószéky Gábor 2016. Mozaik nyelvmódel az AnaGramma elemzőhöz. In: Tanács Attila – Varga Viktor – Vincze Veronika (szerk.): *XII. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem TTIK, Informatikai Intézet. 235–247.
- Indig Balázs – Sass Bálint – Simon Eszter – Mittelholcz Iván – Kundraht Péter – Vadász Noémi 2019. emtsv – egy formátum mind felett. In: Berend Gábor – Gosztolya Gábor – Vincze Veronika (szerk.): *XV. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. Szegedi Tudományegyetem TTIK, Informatikai Intézet. 235–247.
- Langacker, Ronald W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar. Volume I Theoretical Prerequisites*. Stanford–California: Stanford University Press.
- Nemeskey Dávid Márk 2020. *Natural Language Processing methods for Language Modeling*. PhD thesis. Eötvös Loránd University.
- Oravecz Csaba – Váradi Tamás – Sass Bálint 2014. The Hungarian Gigaword Corpus. In: Calzolari, Nicoletta – Choukri, Khalid – Declerck, Thierry – Loftsson, Hrafn – Maegaard, Bente – Mariani, Joseph – Moreno, Asuncion – Odijk, Jan – Piperidis, Stelios (eds.): *Proceedings of the ninth international conference on language resources and evaluation (LREC-2014)*. Reykjavik: European Languages Resources Association (ELRA). 1719–1723.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2017 (szerk.). *Nyelvtan. A magyar nyelv kézikönyvtára 4*. Budapest: Osiris.

K. MOLNÁR EMESE

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Vegyetek jót, ha tudtok **Hangok és personák remixelapú elemzése**

A nyelvi kreativitás sokféleségének vizsgálatához egy olyan nyelvi modell szükséges, amely mind a hétköznapi nyelvi tapasztalat, mind a művészi nyelvhasználat leírására alkalmas. Egy ilyen komplex modell hiányában a remixkutatás szemléletmódjára támaszkodva különböző megközelítések bevonásával kívánom bemutatni a nyelvi kreativitás elemzésének lehetőségeit a mikroszintű nyelvi konstrukcióktól a makroszintű identitáskonstrukciókig terjedően. Az esettanulmányhoz az NKS magyar underground csapat *Vegyetek jót, ha tudtok* című dalszövege szolgál alapul, mivel rapdalszöveggént olyan speciális diskurzustípust képvisel, amely az artistikus vonások mellett a szóbeliség kultúrájához kapcsolódóan a hétköznapi nyelvhasználattal is érintkezik. A dalszöveg elemzéséhez a bahtyini hang fogalmára épülő koncepciót (Agha 2021) adaptálom, valamint a couplandi persona management modell (Coupland 2007) alkalmazási lehetőségét vizsgálom. Kiindulópontom, hogy a hangok és personák azonosítása a személyjelölés (Ballagó 2021; Tátrai 2018a, 2018b) konvencionális és összetettebb mintázatainak elemzésére alapozható. A két modellel feltérképezhetővé válnak az identitásalkotás remixjellegéből adódó komplex rétegzettségű identitáskonstrukciók: a szerhasználó(k) sztereotipikus képén túl a dalszövegben megjelenő szerhasználó figura önreflexív attitűdje rajzolódik ki a nyelvi remixelés nyomán.

Kulcsszavak: hang, figura, persona, remix, rapdalszöveg

Irodalom

- Agha, Asif 2021. Hang, alaphelyzet, regisztrálás. *Replika* 119–120: 141–170.
- Ballagó Júlia 2021. A lírai diskurzus résztvevőinek szociokulturális szituáltsága alternatív és populáris dalszövegekben. In: Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd (szerk.): *Líra, poétika, diskurzus*. Budapest: ELTE Eötvös József Collegium. 251–273.
- Coupland, Nikolas 2007. *Style: Language Variation and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tátrai Szilárd 2018a. Hárman egy ladikban. Kontextualizáció, perspektiválás és személyjelölés a dalszövegekben. *Magyar Nyelvőr* 142: 310–327.
- Tátrai Szilárd 2018b. Az aposztrófikus fikció és a közös figyelem működése a dalszövegekben – társas kognitív megközelítés. In: Domonkosi Ágnes – Simon Gábor (szerk.): *Nyelv, poétika, kogníció. Elmélet és módszer a poétikai kutatásban*. Eger: Líceum Kiadó. 65–78.

KUGLER NÓRA

Eötvös Loránd Tudományegyetem

A konvencionálódott kontextualizáló funkció okozta eltolódás az igei paradigma gyakorisági viszonyaiban

Az előadás azt a megfigyelést aknázza ki az ige morfoszintaxisára, főként a személyjelölésre vonatkozóan, hogy még az egyetemesnek tűnő (neurofiziológiailag motivált) jelentésváltozások is (például az érzékelésen keresztül összetettebb mentális műveletek elérése) kulturálisan, a társas gyakorlatban alapozódnak meg (San Roque et al. 2018). A diskurzusban a felek figyelmi és mentális működésének az összehangolása alapvető igény (Tátrai 2019: 14–16), amely katalizálja és leírható módokon alakítja a jelentésváltozást. A kontextualizáció eseteiként a metapragmatikai tudatosság igealakokkal megvalósuló jelzései a mentális szubjektum objektivizált megkonstruálását eredményezik (Langacker 1991: 93; Marín Arrese 2010; Tátrai 2019), a mentális folyamatok a diskurzus résztvevőihez horgonyzódnak le. Ez elmozdulást idézhet elő a személyjelölésnek az alapértelmezésre reflektáló gyakorisági viszonyaihoz képest. Az előadás ezt a hatást egyrészt érzékelést kifejező igéken (*lát, hall* – kontroll: *tapint*), másrészt komplex mentális folyamatokat jelölő igéken (*kétkelkedik, kétli* – kontroll: *elemez*) vizsgálja az MNSZ (v2.0.5) adatai alapján.

Kulcsszók: igealak, kontextualizáció, személyjelölés, objektivizált konstruálás, gyakoriság

Irodalom

- Langacker, Ronald W. 1991. *Foundations of Cognitive Grammar*: Vol. 2: Descriptive application. Stanford: Stanford University Press.
- Marín Arrese, Juana I. 2010. Subjectivity and intersubjectivity in discourses. In: Blanco Gomez, María Luisa – Marín Arrese Juana I. (eds.): *Discourse and Communication: Cognitive and Functional Perspectives*. Madrid: Dykinson. 11–40.
- San Roque, L. – Kendrick, K. H. – Norcliffe, E. – Majid, A. 2018. Universal meaning extensions of perception verbs are grounded in interaction. *Cognitive Linguistics* 29(3): 371–406.
- Tátrai Szilárd 2019. A kontextualizáció perspektivikussága és metapragmatikai reflektáltsága az elemi és az összetett mondatokban. In Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd (szerk.): *Kontextualizáció és metapragmatikai tudatosság*. Budapest: ELTE Eötvös József Collegium. 13–28.

Személyjelölés a kora újkori magyar „önmegszólító versekben”

A modern magyar költészet értelmezéstörténetében Németh G. Bélának az önmegszólító verstípusról írt tanulmánya (Németh 1966) óta jelentős érdeklődés tapasztalható az önmegszólítás alakzata iránt. Újabban többek között éppen a kognitív poétika ösztönzését követve születtek új belátások. Pethő József például a személyjelölés konstrukcióit vizsgálta Vörösmarty, Arany, Babits, Kosztolányi önmegszólító verseiben, rámutatva, hogy az önmegszólítás változatos poétikai struktúrákban jelenik meg, amelyek leírása mind az irodalomtudomány, mind a kognitív poétika számára fontos (Pethő 2018, 2021). A régi magyar irodalomtörténet kutatói a 16–17. századi magyar költészetben is több példát találtak az önmegszólító verstípusra (lásd például Maróthy 2021), az önmegszólítás szisztematikus elemzésére azonban e korszak irodalma esetében eddig nem került sor. Az előadás a kognitív poétika belátásait is kamatoztatva a 17. századi magyar költészetben vizsgálja az önmegszólítás és a személyjelölés különböző változatait, elsősorban a modern költészettől való eltérésekre fókuszálva.

Kulcsszók: kora újkor, költészet, kognitív poétika, önmegszólítás, magyar irodalom

Irodalom

- Maróthy Szilvia 2021. *Szerelmes, bujdosó és futósó elmék: belső lelki párbeszéd vagy önmegszólító vers?* In: Farmati Anna, Gábor Csilla (szerk.): *A dialógus formái a magyar régiségben*. Kolozsvár: Egyetemi Műhely Kiadó. 427–437.
- Németh G. Béla 1966. Az önmegszólító verstípusról. *Irodalomtörténeti Közlemények* 70: 546–571.
- Pethő József 2018. A személyjelölés és az aposztrófé konstrukciói Kosztolányi Dezső *Számadás* című kötetében. *Magyar Nyelvőr* 142: 260–279.
- Pethő József 2021. Az önmegszólító versek személyjelölő konstrukcióiról. In: Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd (szerk.): *Líra, poétika, diskurzus*. Budapest: Eötvös József Collegium. 195–212.

A többes szám első személy attitűdjelölő használata

Az előadás a funkcionális pragmatika elméleti és módszertani keretét érvényesítve a többes szám első személy deiktikus attitűdjelölő szerepét állítja a középpontba. A társas attitűdjelölés a megnyilatkozó szociokulturális viszonyait és viszonyulásait juttatja érvényre, azaz a megnyilatkozó szociokulturális szituáltságát érvényesíti kontextusfüggő kiindulópontként (Tátrai 2017: 972–973; Domonkosi 2019). A társas attitűdjelölés jellegzetesen, még ha nem is kizárólagosan, összekapcsolódik a személyjelöléssel. A többes szám első személy, amelynek a személyjelölésben az inkluzív és exkluzív használatát különböztetjük meg alapvetően (Laczkó–Tátrai 2015), alkalmas arra, hogy kifejezze a megnyilatkozó társas attitűdjét a deiktikus kivetítés egyfajta részleges érvényesítésével, virtuális deixisként (Tátrai 2017; Laczkó 2021a). A szakirodalom elsősorban az orvos-beteg kommunikációban (vö. pl. Kuna–Hámori 2019), az anya gyermekéről való megnyilatkozásaiban (Laczkó–Tátrai 2015), az úgynevezett szituációs kontextusban megvalósuló virtuális deiktikus használatban (Veres-Guspiel 2016), valamint műfajspecifikus módon a reklámok manipulatív megkonstruálásában (Laczkó 2021b) azonosította ezt a jelenséget. Az előadás egy eddig nem vizsgált lehetőségre irányítja a figyelmet, egy internet közvetítette szövegtípusban vizsgálja a T/1. társas attitűdjelölő használatát: a szuroklói oldalak kommentjeiben. Az elemzéshez egy 80 900 leütésből álló minikorpuszt állítottam össze a Facebook hivatalos sportcsapatainak oldalairól vett kommentekből, amelyben manuálisan annotáltam a T/1.-es lehorgonyzott megvalósulásokat. A vizsgálat alapvető hipotézise az, hogy a kommentek T/1.-es konstruálási megvalósulásai dominánsan attitűddeixisként működnek, a dinamikus jelentéskonstruálás során sajátosan mind egyfajta sajátos virtuális deixisként, és ezt a fajta konstruálási módot ennek a diskurzustípusnak műfajspecifikus jellegzetességeként kell számontartanunk.

Kulcsszók: társas deixis, virtuális deixis, attitűdjelölés, internet közvetítette diskurzus, műfajspecifikusság

Irodalom

- Domonkosi Ágnes 2019. A nézőpont szerepe az attitűddeixis műveletében. *Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae: Sectio Linguistica Hungarica* 45: 75–92.
- Kuna Ágnes – Hámori Ágnes 2019. „Hallgatom, mi a panasz?” A metapragmatikai reflexiók szerepei és mintázatai az orvos-beteg interakciókban. In: Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd (szerk.): *Kontextualizáció és metapragmatikai tudatosság*. Budapest: Eötvös Collegium. 215–240.
- Laczkó Krisztina 2021a. A deiktikus kivetítés. *Argumentum* 17: 467–487.
- Laczkó Krisztina 2021b. *A deixis*. habilitációs dolgozat. Kézirat. Budapest: ELTE.
- Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd 2015b. „Évek óta mást se csinálunk”. A többes szám első személyű deiktikus elemek működésének vizsgálatához. In: Bárh M. János – Bodó Csanád – Kocsis Zsuzsanna (szerk.): *A nyelv dimenziói. Tanulmányok Juhász Dezső tiszteletére*. Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE. 501–14.

- Tátrai Szilárd 2017. Pragmatika. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 899–1058.
- Veres-Guśpiel, Agnieszka 2016. A kontextuális tényezők hatása a virtuális használatú többes szám első személyű formák referenciális értelmezésére. *Magyar Nyelvőr* 141: 490–501.

MÉSZÁROS MÁRTON

Károli Gáspár Református Egyetem

Megjegyzések a slam mediális és paratextuális aspektusainak kérdéséhez

A slam poetry közelebbi vizsgálata és konkrétan a slamalkorpusz összeállítása a nagyon is gyakorlati problémákon keresztül olyan mediális és líraelméleti dilemmákkal is szembesíti a kutatót, amelyekre a slamszakirodalomban mindeddig meglehetősen kevés reflexió történt. A címadás konzekvens elhagyása és ennek összefüggései az élőszerűséggel éppen olyan izgalmas problémákat vet föl, mint annak a nagyon is gyakran felvetődő problémának a vizsgálata, hogy egy eredendően szóbeli műfaj esetében mennyiben is beszélhetünk „verssorokról”, és ennek milyen következményei vannak a „versszerűség” érzékelhetőségére és így általában a szövegek értelmezhetőségére nézve.

Kulcsszók: cím, verssor, oralitás, szekvencialitás, irodalmi mű

Irodalom

Gottfried Benn 2011. Líraproblémák. Ford. Kurdi Imre In: *Esszék, előadások*. Budapest: Kijárat.

Kulcsár-Szabó Zoltán 2007. Irodalmiság és medialitás a költészetben. In: *Metapoétika*. Budapest: Kalligram.

Gérard Genette 1992. *The architext: an introduction*. Berkeley: University of California Press.

A lírai én konstrukciói a szerelmes versekben

Az előadás a funkcionális kognitív szemantika és poétika alapján (Simon 2018; Stockwell 2002) vizsgálja a lírai én reprezentációját kiválasztott szerelmes versekben. A lírai én vizsgálatához két oldalról kell közelíteni: egyrészt a személyjelölés felől, amelyet a kognitív nyelvészet jelöl ki, másrészt a lírai én poétikai értelmezhetősége felől. Az előadás célja, hogy ezeket összeegyeztetve jussunk közelebb a lírai én meghatározásához kiválasztott versekben, ennek az alapját a személyjelölés adja. A lírai én szempontjából fontos vizsgálati alapot képez ennek nyelvi megvalósulása, a lírai diskurzusban való alakulása, mert meghatározza a megértést (Kulcsár-Szabó 2007: 81). A fiktív lírai diskurzusvilágnak nyelvi megvalósulását, azon belül is a személyjelölést (pl. igei konstrukció) vizsgálja a jelen előadás.

A lírai én kérdéskörének konkrét elemzéséhez Radnóti Miklós (*Levél a hitveshez*) és Varró Dániel (*Emil*) egy-egy verse szolgál. A két verset kontrasztív vizsgálatnak vetem alá. A lírai énen keresztül a Te és az Én viszonyában rajzolódik ki az adott diskurzus (Tolcsvai Nagy 2018: 284), és ez a személyjelölésben reprezentálódik. Ennek elsődleges megvalósulása a referenciális jelenet, ahol a szereplők azonosítása történik meg (Tátrai 2018: 325), és ezen referenciapont alapján rajzolódik ki az adott lírai én, ami a két elemzett versben érdekes.

Kulcsszók: szerelmes vers, lírai diskurzus, lírai én, személyjelölés

Irodalom

- Kulcsár Szabó Zoltán 2007. *Metapoétika. Nyelvszemlélet és önprezentáció a modern költészetben*. Budapest: Kalligram Kiadó.
- Simon Gábor 2018. A megszemélyesítés szemantikai sémái József Attila leíró költeményeiben. *Magyar Nyelvőr* 142: 328–354.
- Stockwell, Peter 2002. *Cognitive poetics. An introduction*. Routledge, London, New York.
- Tátrai Szilárd 2018. Hárman egy ladikban. Kontextualizáció, perspektiválás és személyjelölés a dalszövegekben. *Magyar Nyelvőr* 142: 310–327.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2018. Személyjelölés a személytelenítő lírában. Pilinszky költészetének egy poétikai jellemzőjéről. *Magyar Nyelvőr* 142: 280–297.

OSZTROLUCZKY SAROLTA
Pázmány Péter Katolikus Egyetem

**„Apró kalcitkristályokból állsz, anya”
A halott anya megszólításának alakváltozatai
a kortárs magyar lírában**

Előadásomban három kortárs magyar költő, Röhrig Géza, Simon Márton és Závada Péter árvaságverseit vizsgálom, amelyekben a lírai beszélő a halott anyát szólítja meg. A nyelvi-poétikai szempontú verselemzések többek között az aposztrofikus beszédmódra és az ennek nyomán megképződő időtapasztalatra, az emlékezés és a felejtés költői reprezentációira, a metaforizációra mint a személyjelölés poétikai aktusára, illetve a József Attila-i hagyomány továbbélésére fókuszálnak.

Kulcsszók: árvaságversek, aposztrophé, emlékezés, metaforizáció, személyjelölés

Irodalom

Krupp József 2007. De profundis. Röhrig Géza: törvény. *Múlt és jövő* 3: 35–37.
Koncz Tamás 2011. Simon Márton: Dalok a magasföldszintről. *Kortárs* 7–8: 205–206.
Bihary Gábor 2015. Veszteségpoétikák. *Műút* 5: 63–67.

PALÁGYI LÁSZLÓ

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Megette a rozsdá, belepte a por
Generikus értelmű ágens tartalmazó
igei konstrukciók a magyarban

Az előadás olyan szintaktikai konstrukciókat (Goldberg 1995; Langacker 2008) tárgyal, amelyekben a múlt idejű és határozott ragozású igekötős igével alanyi viszonyban lévő, határozott névelővel álló ágens generikus értelmű (*elütötte a vonat* vö. **elütötte a bicikli*), és gyakran számosság tekintetében is alulspecifikált (vö. *kikezdte a szű*). Ezekben a konstrukciókban a dologhoz/személyhez kötés (Imrényi 2017) a tárgyessel jelölt páciensnél történik meg, az ige után álló, alanyesetben szimbolizált szereplő nem tipikus ágens, nincs lehorgonyozva, de kanonikus folyamattípust valósít meg, és jellemzően negatív irányú állapotváltozást okoz. A kutatás az MNSZ2-ből (Oravecz et. al.) nyert, négyszáz megvalósulást tartalmazó mintából lexikailag meghatározható konstrukciótípusokat (ÉRZELMI/FIZIKAI ÁLLAPOT, TERMÉSZETI ERŐ/ANYAG, ÁLLAT/NÖVÉNY, KÖZLEKEDÉSI ESZKÖZ) ír le, majd a relatív gyakoriság és a kollokálódás vizsgálatával feltérképezi, hogy mely szavak asszociálhatják leginkább a konstrukciókat.

Kulcsszók: konstrukció, lehorgonyzás, igekötő, ige, főnév, névelő

Irodalom

Goldberg, Adele 1995. *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: The University of Chicago Press.

Imrényi András 2017. Mondattan. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 663–895.

Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

MNSZ = Oravecz, Csaba –Váradi, Tamás – Sass, Bálint 2014. The Hungarian Gigaword Corpus. *Proceedings of LREC 2014*: 1719–1723.

Mi is az a slam poetry? Empirikus vizsgálat egyetemi hallgatók körében

Az empirikus vizsgálat a slam poetry alkorpuszból vett szövegeken alapul és arra keresi a választ magyar anyanyelvű adatközlők körében, hogyan határozzák meg és jellemzik a slam poetryt mint műfajt.

A slam poetryről sokfajta meghatározás született (vö. „posztmodern performanszköltészet” és „szóbeli költészet”, Vass 2012: 2, 38). A slammer mint előadóművész klasszikus retorikai szituációt hoz létre, amelynek során egy újszerű műfaj rendezi el a befogadók korábbi tapasztalatait (vö. Sólyom, megj.), amely így proaktív műfajként (Simon 2016: 96), egyfajta hibrid médiumként (Mészáros 2020: 77) értelmezhető.

A vizsgálat során egyetemi hallgatók a slam poetry alkorpuszba tartozó előadások megtekintése és rövid instrukciók után kis csoportokban készítenek összefoglalót (fürtábrát), amelyben feltüntetik a slam poetry műfajára jellemző tulajdonságokat, műfaji és műnemi jellemzőket, olyan összefüggéseket, amelyeket fontosnak tartanak a témában. A módszer lehetőséget ad a slam poetry szövegekhez kapcsolható elméleti és módszertani kérdések: nyelvi és stílusbeli mintázatok, műnemi és műfaji sajátosságok megfigyelésére, összegzésére.

Kulcsszók: felmérés, jellemzés, műfaj, műnem, slam poetry

Irodalom

Mészáros Márton 2020. A slam poetry mint műfaj és/vagy médium. *Partitúra* 2020/2. 77–88.

Simon, Gábor 2016. On Patterns of Intersubjective Cognition in Didactic Poetry. *Logos & Littera: Journal of Interdisciplinary Approaches to Text* 3(2): 90–112.

Sólyom Réka 2022. A slammer bölcsészszemmel: kérdőíves felmérés egyetemisták körében két slam poetry szövegről. *Tempevölgy* 14.évf. 2022(3): 92–104.

Vass Norbert 2012. Kis hazai slamtörténet, avagy a text-tusák kontextusa. *Szépirodalmi Figyelő* 2012(6): 36–51.

PETHŐ JÓZSEF
Miskolci Egyetem

**„Menj, drága gyermek...”
A szegény kisgyermek panaszai személyjelölő konstrukciói**

A *szegény kisgyermek panaszai* nemcsak az egyik legismertebb, hanem – mint ahogyan ezt a széles körű szakirodalom (Győrei 2014: 468–715) is igazolja – poétikai szempontból is az egyik leginkább figyelemre méltó, így újabb és újabb elemzésekre ösztönző Kosztolányi-kötet. Az előadás a kötet összetett stílus- és értelemszerkezetének új szempontú, a személyjelölő konstrukciókat (Domonkosi–Simon 2018; Laczkó–Tátrai 2021) középpontba helyező megközelítésére vállalkozik. A kötet jellegzetes személyjelölő mintázatainak és ezek stilisztikai szerepének feltárására irányuló elemzés mindenekelőtt a következő szerkezetek, szaliens nyelvi elemek analízisét jelenti: a lírai alanyok elkülönülése a keretversekben és a ciklus többi versében; a személyjelölés személyes és birtokos névmási szerkezetei, különös tekintettel az egyes szám első és a többes szám első személy arányára és váltakozására, a kisgyermekszerep („gyermeki nézőpont”) és a személyjelölés összefüggései.

Kulcsszók: kognitív stilisztika, poétikai szerkezet, személyjelölő konstrukció, lírai alany, nézőpont, szerepvers

Irodalom

Domonkosi Ágnes – Simon Gábor (szerk.) 2018. *Nyelv, poétika, kogníció. Elmélet és módszer a poétikai kutatásban*. Eger: Líceum Kiadó.

Győrei Zsolt (szerk.) 2014. *Kosztolányi Dezső Összes Művei. A szegény kisgyermek panaszai*. Kosztolányi Dezső Összes Művei, Kritikai kiadás. A szöveget sajtó alá rendezte, a kísérő tanulmányokat és a jegyzeteket írta: Győrei Zsolt, Lovas Borbála. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.

Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd (szerk.) 2021. *Líra, poétika, diskurzus*. Budapest: ELTE Eötvös József Collegium.

POMÁZI BENCE

Eötvös Loránd Tudományegyetem / Nyelvtudományi Kutatóközpont

A költői szerep megkonstruálásának nyelvi és poétikai jellemzői Tóth Krisztina lírájában

Az előadás Tóth Krisztina 2022-ig megjelent versesköteteinek szövegeivel foglalkozik. Azt veszi górcső alá, hogyan jeleníti meg saját költői énjét, valamint a költői feladatot Tóth Krisztina az önálló kötetekben publikált verseiben. Hipotézisem szerint a költői szerep megjelenítésének három jellemző poétikai eszköze lelhető fel ezekben a szövegekben: 1. az egyes szám első és második személy használata, 2. a MUNKA fogalmi keretének megjelenése (Fillmore 1976), illetve 3. az intertextualitás (Szávai 2009) használata. Az intertextualitásnak szintén többféle alkalmazásával lehet találkozni a költői életműben, a ritmikai evokációtól (*A házitündér*), a címadáson keresztül (*tiszlők*) a tematikáig vagy ezek együttes megjelenéséig (*Porhó*). A kutatás kvalitatív jellegű, a kognitív poétika módszertanának megfelelően a versszövegek nyelviségének vizsgálatával (vö. Simon 2018) mutatja be a költői szerep nyelvi megkonstruálási módjait az életműben.

Kulcsszók: intertextualitás, költői szerep, szubjektum

Irodalom

Fillmore, Charles 1976. Frame semantics and the nature of language. *Annals of the New York Academy of Sciences: Conference on the Origin and Development of Language and Speech* 280: 20–32.

Simon Gábor 2018. Kognitív és/vagy nyelvészeti poétika. In: Domonkosi Ágnes – Simon Gábor (szerk.): *Nyelv, poétika, kogníció*. Elmélet és módszer a poétikai kutatásban. Eger: Líceum Kiadó. 9–40.

Szávai Dorottya 2009. *A „te” alakzatai: dialógus és szubjektum a lírában*. Budapest: Kijárat Kiadó.

Lírai személyjelölés egy ökológiai modellben

Előadásunkban a személyjelölés határait problematizáljuk József Attila (*Jön a vihar...*) versének elemzésén mint esettanulmányon keresztül. Kiindulópontunk egy olyan ökológiai megismerésemélet, amely nem a szubjektum-objektum dichotómián alapszik, hanem e kettő kölcsönös egymásra utaltságát felismerve az elme fenomenális kiterjesztettsége mellett érvel (Clark–Chalmers 1998; Manzotti 2011; Gibson 1986). A kiterjesztett megismerés elmélete mentén megkíséreljük újraértelmezni, mi tekinthető személynek egy lírai diskurzusban, és egy olyan lírapoétikát körvonalazunk, amely az elemzett vers tétjét abban látja, ahogy a megnyilatkozó és a környezet egymással együttműködésben valósítja meg a kogníció és a verbalizálás folyamatait. Az elemzés támaszkodik a lírai diskurzus résztvevőinek többdimenziós (ágencia, empatikus azonosulás, figura/alap viszony) megközelítési lehetőségeire is (Stockwell 2002). Javaslatunkban a vizsgált mű az emberközpontú megismerés kizárólagosságát egy olyan versnyelven keresztül kérdőjelezi meg (összhangban az életmű más darabjaival, l. Simon megj. e.), amely a jelentést a környezettel közösen és nem az objektumba belevetítve hozza létre – így válik a nyelv maga is a kiterjesztés közegévé. Az előadásban javaslatba hozott ökológia szemléletű megközelítés kitágítja a személy fogalmát, bevonva azokat a periférikus eseteket is, amelyek nem egyértelműek a grammatikai személyjelölést tekintve.

Kulcsszók: megismerés, ökológiai modell, szubjektum-objektum dichotómia, személy

Irodalom

- Clark, Andy – Chalmers, David 1998. The extended mind. *Analysis* 58(1): 7–19.
- Gibson, James J. 1986. *The ecological approach to visual perception*. New York: Psychology Press.
- Manzotti, Riccardo 2011. Varieties of externalism and aesthetics. In Manzotti, Riccardo (ed.): *Situated Aesthetics. Art beyond the skin*. Exeter: Imprint Academic. 17–50.
- Simon Gábor megjelenés előtt. Az „ezüstös fejszesuhanás”-tól a „tűzfalak magányá”-ig. Táj, kiterjesztett megismerés és elégikus léttapasztalat József Attila költészetében.
- Stockwell, Peter 2002. *Cognitive poetics. An introduction*. London, New York: Routledge.

Soós ANNA

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Egy kognitív szemantikai vizsgálat módszertani megalapozása Radnóti Miklós szerelemfogalmának megismerése

A kutatás célja egy kognitív szemantikai vizsgálat módszertani megalapozása. A kutatás azon a konvención alapszik, hogy a költők versei tematikus csoportokba rendezhetők. A kérdés arra irányul, hogy a művek nyelvi megformáltsága mennyi és milyen jellegű támpontot ad ehhez. Ahhoz azonban, hogy erre a kérdésre választ kapjunk egy témára és egy szerzőre szűkült a kutatás: a szerelem fogalmára és Radnóti Miklós műveire. Viszont ennek a fogalomnak a megértéséhez szükség volt egy olyan módszerre, amely alapján a versekben jelen levő szerelemfogalmat vizsgáljuk.

A vizsgálat első fázisa a professzionális annotátor munkája. A kutatás második fázisában egy szemantikai annotáló felület bevonása történt a kutatásba, amely jelenleg nincs adaptálva a magyar nyelvre, így elkezdtem Radnóti Miklós verseinek angol fordításaival foglalkozni. A harmadik fázis öt humán annotátor munkáját foglalja magában.

Kulcsszavak: korpusz, inverz automatikus szemantikai annotálás, kategorizáció, metafora

Irodalom

Kövecses Zoltán 1986. *Metaphors of anger, pride, and love*. Amsterdam: John Benjamins.

Stockwell, Peter 2009. *Texture. A Cognitive Aesthetics of Reading*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.) 2017. *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó.

A kontextus szerepe tárggyal egyező tárgyatlan igés konstrukciók személyjelölésében

Az előadás egy nyelvváltozási jelenség vizsgálatán keresztül tárja fel, hogyan alakítja a kontextus az olyan erősen grammatikai nyelvi részrendszereket is, mint amilyen a tranzitív igék morfoszintaxisa, szűkebben személyjelölése. Az alapul szolgáló megfigyelés az, hogy bizonyos tranzitív, de tárgyatlan igék (például igyekszik, szándékozik, nekiáll, készül) tendenciaszerűen tárgyi egyezést mutatnak a főnévi igenév saját tárgyával (például meggondolni készülték a dolgot, igyekezlek megérteni téged), és ebben a változásban a gyakorisági adatok alapján katalizáló szerepe van a partnerhez való lehorgonyzódásnak, a -lAk ragos inkluzív konstrukciónak. Feltételezem, hogy a diskurzus résztvevőinek a figyelmi működése hozzájárul a mintázat létrejöttéhez. Az érvelés számol a 2. személyű tárgy szalienciájával (Tátrai 2017: 1041–1042), a tárgy élő, humán jellemzőivel, illetve az élőségi, határozottsági, referenciális hierarchiakon elfoglalt pozíciójával (Primus 2013: 319; Bickel 2013: 427), és rámutat mindennek a Hopper–Thompson-féle tranzitivitási kontinuum (1980) Egyeditettség és Ráhatottság paramétereivel való összefüggésére is.

Kulcsszók: személyjelölés, szalienca, igei konstrukció, -lAk ragos (inkluzív) konstrukció, tranzitivitási paraméterek

Irodalom

- Bickel, Balthasar 2013. Grammatical Relations Typology. In: Song, Jae Jung (ed.): *The Oxford handbook of linguistic typology*. Oxford: Oxford University Press. 399–432.
- Hopper, Paul J. – Thompson, Sandra A. 1980. Transitivity in Grammar and Discourse. *Language* 2: 251–299.
- Primus, Beatrice 2013. Case-Marking Typology. In: Song, Jae Jung (ed.): *The Oxford handbook of linguistic typology*. Oxford: Oxford University Press. 303–321.
- Tátrai Szilárd 2017. Pragmatika. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 899–1057.

SZABÓ LILLA PETRONELLA
Budapesti Corvinus Egyetem

A politikai perszonalizáció nyelvészeti vizsgálata Orbán Viktor beszédeiben és interjúiban

A politikai kommunikáció perszonalizálódását – azaz egyre személyközpontúbbá válását – széles körben tanulmányozta a politika- és kommunikációtudomány (Karvonen 2010).

A politikai perszonalizáció megjelenésére a nyelvhasználatban ugyanakkor még kevésbé tértek ki a kutatások. Szabó (2022) eredményei szerint az egyes szám első személyű, valamint bizonyos többes szám első személyű névmási utalások a perszonalizáció indikátorainak tekinthetők az amerikai elnökjelöltek beszédeiben.

Tetten érhető-e a politikai perszonalizáció a magyar politikában? A jelen vizsgálat arra tér ki, hogy a politikai kommunikáció két műfajában, a politikai interjúkban és beszédekben (Fairclough 2006) miképpen alakul a személyjelölés a perszonalizáció tükrében. A vizsgálat korpuszát az Orbán Viktor miniszterelnök weboldaláról vett ünnepi és választási beszédek, valamint a Kossuth Rádió „Jó reggelt, Magyarország!” című műsorában készített interjúk adják.

Kulcsszavak: politikai perszonalizáció, politikai műfaj, politikai interjú, politikai beszéd

Irodalom

Fairclough, Norman 2006. Genres in political discourse. In: Brown, Keith (ed.): *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Oxford, UK: Elsevier. 32–38.

Karvonen, Lauri 2010. *The personalisation of politics: a study of parliamentary democracies*. Colchester: ECPR Press.

Szabó Lilla Petronella 2022. Karnyújtásnyira a választóktól? A perszonalizáció vizsgálata a személyes névmásokon keresztül az Egyesült Államok politikai kommunikációjában. *Politikatudományi Szemle* 31(1): 54–75.

Szabó Lilla Petronella 2022. Karnyújtásnyira a választóktól? A perszonalizáció vizsgálata a személyes névmásokon keresztül az Egyesült Államok politikai kommunikációjában. *Politikatudományi Szemle* 31(1): 54–75.

TÁTRAI SZILÁRD
Eötvös Loránd Tudományegyetem

**„Evvel a dalban”
Stílusimitáció és iróniaértés lírai diskurzusokban**

Az előadás célja, hogy a lírai diskurzusok kognitív poétikai vizsgálatához ajánljon releváns szempontokat a stílusimitáció, a stíluskeveredés és az iróniaértés közötti összefüggések feltérképezésére fókuszálva (Bahtyin 1976). Amellett kíván érveket hozni, hogy a kontextusfüggő kiindulópontok működése mind a stílus, mind az irónia jelenségének megértése szempontjából lényegi szerepet kap (Tátrai 2018). Az elméleti áttekintés abból indul ki, hogy a stílusimitáció a maga szinkretikus potenciáljából következően mindig magában rejtje az ironikus értelmezés lehetőségét. Ugyanakkor arra is rámutat, hogy az ironikus olvasat kialakítása nem magyarázható kielégítően a stílustulajdonítás szociokulturális szituáltságából kiindulva. Az irónia megértéséhez ugyanis szükség van annak az értelmezésbeli, értékelésbeli távolságnak a metareflexív tudatosítására is (Verschueren–Brisard 2009), amely az éppen szóba kerülő dolog értelmezésének, értékelésének vonatkozásában elválasztja a megnyilatkozó tudati beállítódását attól a perspektívától, ahonnan a megnyilatkozó komolyan mondhatná azt, amit mond.

Kulcsszók: lírai diskurzus, stílus, irónia, nézőpont, kontextualizáció

Irodalom

Bahtyin, Mihail 1976. *A szó esztétikája*. Budapest: Gondolat.

Tátrai Szilárd 2018a. Hárman egy ladikban. Kontextualizáció, perspektiválás és személyjelölés a dalszövegekben. *Magyar Nyelvőr* 142: 310–327.

Verschueren, Jef – Brisard, Frank 2009. Adaptability. In: Verschueren, Jef – Östman, Jan-Ola (eds.): *Key notions for pragmatics*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 28–47.

TÖRÖK MÁRIA
Debreceni Egyetem

Személyjelölő konstrukciók konzisztenciateremtő szerepe implikatív allegóriákban – kognitív poétikai vizsgálódások

Vizsgálódásaim során Walter Benjamin: *Möwen* című szövegét a szövegértelmezés folyamatának implikatív allegóriájaként (A1 olvasat) olvasva arra a központi kérdésre keresem a választ, hogy a mondat szinten kibontakozó figyelemirányítási mintázatok (Bednarek 2005; Stockwell 2015; Boyd 2017) és a személyjelölő konstrukciók interakciója miképp támogatja az A1-gyel jelölt olvasat kiépülését. Az implikatív allegóriák jellemzője, hogy kevés explicit nyelvi utalást tartalmaznak a potenciális allegorikus céltartományokra, ezért az értelmezések konzisztenciája szövegszinten „aluldeterminált”. A jelen vizsgálatot előkészítő kognitív poétikai elemzésben a szöveg figyelemirányítási mintázatait a langackeri kognitív grammatika (Langacker 2008) mondat szinten és a felett alkalmazható eszközeinek használatával igyekszem feltárni. Ilyen módon minden mondatban meghatározható egy (általában DOLOGKÉNT konceptualizált) fókuszpont. Ezen fókuszpontok alapján pedig azokra a tudásterületekre (*literary schemas*; Stockwell 2002; 2006) következtethetünk, amelyeket a fókuszpontok mint referenciapontok aktiválnak. Az eredmények rámutatnak, hogy a mondatfókuszok által aktivált tudásterületek többségében nem az A1 allegorikus céltartományához (SZÖVEGOLVASÁS, ÉRTELMEZÉSI FOLYAMAT) tartoznak. A mondatfókuszok alapján inkább arra következtethetünk, hogy ebben az implikatív allegóriában az A1 értelmezés konzisztens kiépülése allegorikus alapminták (például JELENET), illetve azok résztvevőinek (ELBESZÉLŐ, LÍRAI ÉN) visszatérő fókuszálása által közvetett módon, az értelmezési folyamat makroszintjén biztosított. Ezen allegorikus alapminták ugyanis erős asszociatív kapcsolatban állnak az allegória többszintű értelemképzésre épülő diszkurzív sémájával.

Kulcsszók: implikatív allegória, diszkurzív séma, figyelemirányítási mintázatok, személyjelölő szerkezetek, fókuszpont

Irodalom

- Bednarek, Monika 2005. Frames revisited: the coherence-inducing function of frames. *Journal of Pragmatics* 37: 685–705.
- Boyd, Brian 2017. Patterns of Thought. Narrative and Verse. In: *Cognitive Literary Science Dialogues between Literature and Cognition*. New York: Oxford University Press.
- Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar. A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Stockwell, Peter 2002. *Cognitive Poetics: An Introduction*. London: Routledge.
- Stockwell, Peter 2006. Schema Theory: Stylistic Applications. In: Brown, Keith (ed.): *Encyclopedia of Language & Linguistics* 11: 8–13.
- Stockwell, Peter 2015. Texture. In: Sotirova, Violeta (ed.): *The Bloomsbury Companion to Stylistics*. Bloomsbury Academic.

VARGA MÓNKA
Nyelvtudományi Kutatóközpont

„Igen akarom, hogy odaérkezett” Pragmatikai markerek korpuszalapú elemzése a funkció és a regiszterek tükrében

A pragmatikai markereknek (Culpeper–Kytö 2010), azaz a többek között beszélői bizonytalanságot vagy épp bizonyosságot, nyomatékos jelölő elemek csoportjának a története feltárás alatt áll a középmagyar korszakra nézve. Jelen előadás olyan elemeket vizsgál, amelyek attitűdjelölő funkciója a 16–18. század során alakulóban van, egy részüknek a használata pedig variációt, változást mutat a személyesség, szubjektivitás, interszubjektivitás fogalmi mentén (Fitzmaurice 2004; Nuyts 2015), például: *ligenl akarom*: szándék, zajló vagy a jövőben bekövetkező esemény kapcsán → vélemény, jellemzően bekövetkezett eseményről; *hiszem ~ hiszen* (D. Mátai 2003): közvetlen beszélői elköteleződés, objektív → közösnek vélt meggyőződés. A vizsgálat nyelvtörténeti, alapvetően funkcionális megközelítést és módszert alkalmaz korpuszadatok feldolgozásával, bevonva a regiszter szerepét (Gugán 2020), főként az informális, interakciós és a formális jelleg hatását a variánsok terjedésére.

Kulcsszók: pragmatikai markerek, személyesség, funkcióváltozás, történeti korpuszadatok, regiszter

Irodalom

- Culpeper, Jonathan – Kytö, Merja 2010. Pragmatic markers. In: *Early Modern English dialogues: spoken interaction as writing*. Cambridge: University Press. 361–397.
- Fitzmaurice, Susan 2004. Subjectivity, intersubjectivity and the historical construction of interlocutor stance: from stance markers to discourse markers. *Discourse Studies* 6(4): 427–450.
- Gugán Katalin 2020. Regiszterfüggő változatok a középmagyarban. (Kézirat.)
- D. Mátai Mária 2003. Szófajttörténet. In: Kiss Jenő – Pusztai Ferenc (szerk.): *Magyar nyelvtörténet*. Budapest: Osiris Kiadó. 632–662.
- Nuyts, Jan 2015. Notions of (inter)subjectivity. In: Brems, Lieselotte – Ghesquiere, Lobke – Van der Velde, Freek (eds.): *Intersubjectivity and intersubjectification in grammar and discourse*. Amsterdam: John Benjamins. 53–76.

Személyjelölés indirekt kérésekben

A személyhasználat nemcsak a személy- és társas deixis eleme, hanem az inkluzivitás-exkluzivitás, a térmetafora és a plasztikus többes számú személyjelölés miatt (Veres-Guspiel 2017; Kossakowska 2009) attitűdjelölő elem is (Laczkó 2006; Laczkó-Tátrai 2015; Kugler-Laczkó 2000). A direktívumok egy részét a kérés jellege (Pléh 2012) vagy a társas viszony miatt indirekten tesszük meg (Veres-Guspiel 2021), így a társas viszonyok hatással vannak az indirektség előfordulására a kérésekben, valamint a személyjelölésre is. Ám milyen hatással van a társas kontextushoz viszonyított személyjelölés az indirekt kérések értelmezésére beszédaktusként? Hogyan értékelünk személytelen, metonimikus utalásokat? Az előadás magyar nyelvhasználók között végzett többfokú kvalitatív vizsgálat eredményeit mutatja be. A DCT-típusú, indirekt kéréseket kiváltó, vizsgálatban kinyert adatokat összevetve korábbi 2012-es adatokkal, megkértem az adatközlőket különböző személyjelölésű indirekt kérések értékelésére (38 lengyel és 36 magyar adatközlő, 2019-ben) valamint metonimikus személytelen direktívumok értékelésére (folyamatban).

Kulcsszók: metonimikus személytelen direktívumok, társas deixis, attitűd, direktívumok

Irodalom

- Laczkó Krisztina 2006. *A magyar névmási rendszer – nyelvtan és funkció*. Budapest: Martin Opitz Kiadó
- Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd 2015. „évek óta mást se csinálunk”. A többes szám első személyű deiktikus elemek működésének vizsgálatához. In: Bárth M. János – Bodó Csanád – Kocsis Zsuzsanna (szerk.): *A nyelv dimenziói: Tanulmányok Juhász Dezső tiszteletére*. Budapest: ELTE, Magyar Nyelvtudományi Társaság. 501–514.
- Kugler Nóra – Laczkó Krisztina 2000. A névmások. In: Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 152–175.
- Kossakowska, Małgorzata 2009. Nowe poznawcze wymiary osobowości a społeczne poznanie i działanie. In: Kossakowska, M. – Kofta, M. (eds.): *Psychologia poznania społecznego*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa. 225–244.
- Pléh Csaba 2012. *A társalgás pszichológiája*. Budapest: Libri Könyvkiadó
- Veres-Guspiel, Agnieszka 2017. A kontextuális tényezők hatása a virtuális használatú többes szám első személyű formák referenciális értelmezésére. *Magyar Nyelvőr* 141: 490–501.
- Veres-Guspiel, Agnieszka 2021. Frequency and types of indirect requests in Hungarian. *Studia Linguistica Hungarica* 33: 112–129.